

UOT 94(479.24)

PƏRVANƏ MƏMMƏDOVA

Gəncə Dövlət Universiteti,
"Sosial fənlər" kafedrasının dissertantı
mammedovaparvane@gmail.com

AZƏRBAYCANIN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜNÜN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ DİASPOR TƏŞKİLATLARININ FƏALİYYƏTİ VƏ ONUN NƏTİCƏLƏRİ

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/108/198-204>

Uzun illərdir ermənilər “ Böyük Ermənistan “ xülyasını reallaşdırmaq üçün hər cür vasitəyə əl atıblar. Onlar bu arzularını həyata keçirmək üçün çoxdankı mənfur planları olan Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirmək siyasətindən uzun müddət əl çəkməmişdilər. 1980-ci illərin sonlarından başlamış Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi qarşı tərəfin ərazi iddiaları, təxribatlar və terror əməlləri ilə başlamışdır. Baş verən bu münaqişəsi XX yüzilliyin ən faciəli münaqişələrdən biri kimi tarixə daxil olub.

Azərbaycan barədə, xüsusilə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqla bilmək üçün dövlətimizin formalaşmış diasporu vardır. Ancaq uzun illər idi ki, erməni diasporu qərbdə Azərbaycan barəsində mənfəət rəy yaratmaq istiqamətində mənfur siyasət yürüdürlər. Artıq erməni diasporunun saxtalaşdırılmış məlumatlarının diasporumuzun gərgin əməyi sayəsində qarşısı alınır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycanın prezidenti olduğundan sonra, diaspor quruculuğu dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Qüdrətli Azərbaycan dövləti getdikcə diasporumuzun güclənməsinə və vahid ideya ətrafında birləşməsinə kömək edir. Dünya azərbaycanlıları arasında milli birliyin və həmrəyliyin təmin edilməsi, Azərbaycan dövləti ilə dünya azərbaycanlılarının əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi, qarşıya çıxan problemlərin həllində səylərin birləşdirilməsi, Azərbaycan dilinin və milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunub saxlanması, inkişaf etdirilməsində Dünya azərbaycanlılarının qurultaylarının keçirilməsi mühüm rol oynayır. Dünya azərbaycanlılarının I qurultayı Heydər Əliyevin 2001-ci ilin may ayının 23-də xüsusi sərəncamına müvafiq olaraq 2001-ci il noyabrın 9-10-da Bakıda keçirilmişdir. II qurultay Prezident İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən 2006-cı ildə, III qurultay 2011-ci ildə, IV qurultay 2016-cı il, V qurultay isə 2022-ci ilin aprelində keçirilib. Dünya azərbaycanlılarının V qurultayı Qarabağ müharibəsində qazanılan qələbədən sonra keçirildiyi üçün Zəfər qurultayı adlandırılır. Qurultayda “Post-müharibə dövründə Azərbaycan diasporunun qarşısında duran vəzifələr”, “Qarabağın bərpası və yenidən qurulmasına Azərbaycan diasporunun töhfələri” mövzuları müzakirə olunub. Son illər Azərbaycan diasporu yüksək təşkilatlanma və birlik nümayiş etdirərək beynəlxalq ictimaiyyətin Azərbaycan həqiqətləri ilə bağlı məlumatlandırılmasında xüsusi rol oynamışdır.

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, erməni mühacirəti, Azərbaycan diasporu, diaspor fəaliyyəti.

Giriş. Müstəqillik əldə edəndən sonra otuz il ərzində Azərbaycan dövlətinin müsbət siyasi imicinin formalaşması, beynəlxalq arenada nüfuz qazanması və ən nəhayət Dağlıq Qarabağ həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması baxımından güclü formalaşmış diaspora ehtiyac var idi. Müstəqillik əldə etdikdən ulu öndər Heydər Əliyevin qaydışınadək olan dövrdə informasiya blokadasını aradan qaldırmaq üçün Azərbaycan diasporunun imkanlarının səfərbər edilməməsi və lobbı quruculuğu sahəsində heç bir ciddi addımın atılmaması xarici siyasətdə problemlər yaratmışdı. Qədim tarixə malik olan Azərbaycan diasporu ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətə qaydışından sonra vahid ideologiya – Azərbaycançılıq ətrafında sıx birləşdi. Heydər Əliyev xarici ölkələrdə Azərbaycan diasporunun, lobbıçilik fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin formalaşdırılmasının vacibliyini bəyan etmişdir.

Dağlıq Qarabağ müharibəsi. Bəşəriyyət tarix boyu müharibələrlə üzləşmişdir. Tarixi inkişafda dövlətlərarası və ya ittifaqlararası münaqişələrin olmadığı bir mərhələ yoxdur. Tarixən müharibələr ərazi və resurslar uğrunda aparılmış, dini, mədəni, ideoloji, etnik və digər zəmində meydana gəlmişdir

[7, s.42]. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin təməlini təşkil edən ərazi iddiaları, meydana gəlmiş andan etibarən onların arasındakı etnik mübahisənin açıq silahlı münaqişə mərhələsinə transformasiya olunmasını şərtləndirirdi [7, s.10].

Azərbaycan tarixin müxtəlif dövrlərində ədalətsizliklə üzləşmiş, bir çox ərazilərini itirmişdir. Birinci Qarabağ müharibəsində isə torpaqlarımızın 20%-ni itirdik. Bu müharibə hələ bitmədi, 30 ilə yaxın davam etdi. Cəmiyyət bu məğlubiyyətlə barışmadı, hər zaman müharibəyə hazır idi. Çox populyar olan bir misalı söyləmək yerinə düşər: “Sülh istəyirsənsə, müharibəyə hazır ol”. Cəmiyyətdə, xüsusən, gənclər arasında müharibə əhvalının davam etməsi çox zəruri idi. Əks təqdirdə biz Dərbənd, Zəngəzur, Borçalı kimi Qarabağ haqqında da yalnız kitablarda, xatirələrdə danışacağıq. Bu isə nəinki bu torpaqların, gələcəkdə digər torpaqların da itirilməsi ilə nəticələnə bilərdi. 2021-ci il sentyabrın 27-dən noyabrın 10-a kimi davam edən 44 günlük müharibə göstərdi ki, 30 il ərzində gənclərin Vətən eşqi, Qələbə əzmi daha da yüksəlmiş və nəticədə Dövlət, Xalq və Ordu birliyi Böyük Zəfər əldə etməyə zəmin yaratmışdır [10, s.12].

Ermənistan tarixi məlumatların saxtalaşdırılması, həyasızcasına böhtan hücumları kimi bütün yollarla qanunsuz əməllərini əsaslandırmağa çalışır. Ermənistan Qarabağın və ona qonşu olan 7 rayonun işğalını ermənilərin “xalqların bərabərliyi və öz müqəddəratını təyinetmə hüququ”nın reallaşdırılması kimi qələmə verir. Ermənilərin fikrincə, onlar bu torpaqların yerli sakinləridir və son vaxtlara qədər Azərbaycanın istismarı altında idilər. Bu səbəbdən, erməni separatçılarının və terrorçularının hərəkətləri, guya, “başı bəlalı” erməni xalqının milli azadlıq hərəkatıdır [12, s.311].

Dağlıq Qarabağ, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsi haqqında məlumat verərkən, əvvəlcə ermənilərin Azərbaycana məskunlaşmasına diqqət yetirmək lazımdır. Məsələn burasındadır ki, ermənilər Azərbaycana xeyli sonralar köçürülüb.

Tarixi faktlar göstərir ki, strateji baxımdan mühüm əhəmiyyətə malik olan Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin dağlıq hissəsinə İrandan və Türkiyədən çoxlu sayda erməni əhalisinin köçürülməsinə XIX əsrin əvvəllərində başlanmışdır. Bu dövrdə regionun zəngin təbii sərvətləri üzərində nəzarəti ələ keçirmək istəyən çar Rusiyası XVIII əsrin sonu - XIX əsrin əvvəllərində Türkiyə və İrana qarşı müharibə apararkən “erməni amili”ndən siyasi alət kimi istifadə etməklə, əhalinin erməniləşdirilməsi siyasətini də həyata keçirmişdir. Bu zaman ermənilərin köçürülməsinin əsas istiqamətlərindən biri məhz mühüm strateji əhəmiyyət kəsb edən Qarabağ ərazisi olmuş, bu bölgəyə çarizm tərəfindən xüsusi diqqət yetirilmişdir [6, s.18].

Qarabağın dağlıq hissəsində erməni əhalisinin xeyli dərəcədə çoxaldılması XIX əsrin 20-ci illərində, xüsusilə, Cənubi Qafqazın Rusiya tərəfindən işğal edilməsindən sonra baş vermişdir. 1804-1813-cü, 1826-1828-ci illər Rusiya-İran və 1828-1829-cu illər Rusiya-Türkiyə müharibələrinin gedişində, həm də sonralar ermənilərin İran və Türkiyədən kütləvi surətdə Cənubi Qafqaza, o cümlədən Qarabağa köçürülməsi nəticəsində burada onların sayı ilbəlil artmağa başladı [6, s.19].

Ermənilər ərazilərimizdə məskunlaşdıqdan sonra öz dövlətlərini yaratmaq haqqında düşünməyə başladılar. Elə bunun nəticəsi idi ki, 1905-1906-cı illərdə Azərbaycanda ermənilər tərəfindən kütləvi soyqırımı aktları həyata keçirilmişdir. Bu illər ərzində onlar Bakıda, Tiflisdə, İrəvanda, Naxçıvanda, Gəncədə, Qarabağda, Zəngəzurdə kütləvi şəkildə azərbaycanlıları məhv etmiş, dəhşətli cinayətlər törətmişdilər. Tarixi qaynaqlarda təsdiqlənir ki, ermənilər həmin hadisələr zamanı Zəngəzur, Şuşa, Cavanşir və Cəbrayıl ərazilərində 75 Azərbaycan kəndini tamamilə yerlə yeksan etmiş, İrəvan və Gəncə quberniyalarında isə 200-dən artıq yaşayış məntəqəsini dağıtmışdılar [1, s.9].

1918-ci ilin mart-aprel aylarında Bakıda, Şamaxıda, Muğanda, Qubada, Lənkəranda ermənilər tərəfindən minlərlə azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, on minlərlə insan öz vətənindən didərgin salınmışdır. Bu dövrdə Bakıda və Şamaxıda ermənilərin həyata keçirdiyi kütləvi soyqırımı aktları daha dəhşətli olmuşdur. Bütün bunlar bir daha təsdiqləyir ki, Azərbaycanda ermənilərin məskunlaşdırılması xalqımızın tarixi ərazisinin parçalanmasına, azərbaycanlıların bir millət olaraq məhvində və müstəqil dövlətimizin mövcudluğunun qarşısının alınmasına xidmət etmişdir [1, s.10].

Sovet İttifaqı rəhbərliyində təmsil olunan ermənilər, Ermənistan SSR-in rəhbərliyi və xaricdəki erməni diasporu 1980-ci illərin sonlarında SSRİ-nin mərkəzi hakimiyyətinin zəifləməsindən istifadə edərək Azərbaycan SSR-in tərkibində 1923-cü ildə yaradılmış Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) ayrılaraq Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi üçün məqsədyönlü hərəkətə keçiblər.

1987-ci ilin sonlarında Ermənistan SSR-in Qafan rayonunda azərbaycanlıların öz tarixi torpaqlarından qəddarlıqla deportasiya prosesi başlayıb. 1988-1989-cu illərdə Ermənistanın müxtəlif şəhər və rayonlarında yaşayan azərbaycanlılar da eyni aqibətlə üzləşiblər. Ermənistanda yaşayan 250 mindən çox azərbaycanlı öz tarixi torpaqlarından zorla qovulub, onlardan 216 nəfər vəhşicəsinə qətlə yetirilib, 1154 nəfər isə yaralanıb. Onlar erməni zorakılığından öz həyatlarını xilas etmək üçün Azərbaycana sığınmaq məcburiyyətində qalıblar [16].

Beləliklə, hadisələrin təhlili tarixi və faktlar göstərir ki, ermənilər tərəfindən bütün proseslər planlı, məqsədyönlü və düşünülmüş şəkildə keçirilmişdir: 1. Cənubi Qafqazda kütləvi şəkildə məskunlaşdırmalar (XIX əsr); 2. İlk etnik inzibati ərazilərin yaradılması; 3. XX əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqazın mərkəzi şəhərdə Tiflisdə əhali üstünlüyünə sahib olmaları; 4. Milli zəmində qarşıdurmaların baş verməsinə səbəb olmaları, nəticədə etnik sıxışdırma və təmizləmə yolu ilə ermənilərin yaşadığı vahid etnik tərkibə malik ərazilərin yaradılması (1905-1906-cı illər erməni-Azərbaycan qarşıdurması, 1918-1920-ci illər erməni-Azərbaycan və erməni-gürcü müharibəsi, 1948-1953-cü illər azərbaycanlıların deportasiyası, 1988-cı ildən başlayan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, 1989-cu ildə Gürcüstandan azərbaycanlıların deportasiyası [11, s.35].

Qarabağ münaqişəsi həm də o məqsədlə törədilmişdi ki, müstəqil Azərbaycan ona uğur qazan-dıra biləcək nəhəng layihələri reallaşdırmaq, Cənubi Qafqazda sabitliyin qaranına çevrilmək imkanlarından məhrum olsun. Müəyyən xarici qüvvələr regionumuzda uzun sürən və idarə edilən xaosun bərqərar olmasını istəyirdi. Bu xaos isə erməni separatizmi və millətçiliyinin əlləri ilə yaradılmışdı və günlər, aylar keçdikcə daha da alovlanır, dərinləşirdi. Təəssüf ki, regionda aqalığ etmək fikrinə düşənlərin köhnə "Parçala, hökm sür!" siyasəti özünü Birinci Qarabağ müharibəsinin nəticələrində də göstərdi: Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal edildi [15, s.8].

Təcavüzkar Ermənistanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmasına imkan verən əsas səbəblərdən biri də dünya birliyinin beynəlxalq təhlükəsizliyi qorumaq üçün həyata keçirdiyi tədbirlərin lazımi səviyyədə görülməməsidir. Yalnız beynəlxalq prinsip və normaların pozulmasına dərhal reaksiya göstərən və bütün sülhsevər qüvvələrin konsolidasiyasını özündə cəmləşdirən bir mexanizm münaqişə ocaqlarını birdəfəlik yox edə bilər. Beynəlxalq hüquq dövlətlərin "ərazi bütövlüyü" prinsipini qoruyur, separatizmi və bu prinsipə zidd hərəkətləri təşviq etmir [12, s.17].

Çoxsaylı faktlar sübut edir ki, Ermənistan təcavüzkar ölkədir və Azərbaycanın 20% ərazisini məhz bu ölkənin silahlı qüvvələri işğal etmişdir. Misal üçün Human Rights Watch beynəlxalq təşkilatının 1994-cü ildə hazırladığı "Dağlıq Qarabağda münaqişənin yeddi ili" adlı məruzəsində göstərilir ki, əldə edilmiş faktlar Ermənistanın münaqişə tərəfi olduğunu sübuta yetirir. Məruzədə çoxsaylı müşahidələr və sübutlar əsasında nəticə çıxarılr ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazilərində olması hüquqi nöqteyi-nəzərdən bu ölkəni münaqişə tərəfi edir, bu münaqişə tərəfləri Ermənistan və Azərbaycan olan beynəlxalq silahlı münaqişə kimi qiymətləndirilir [13, s.16].

Amma təkzibolunmaz faktlara, qanlı hadisələrə baxmayaraq, ermənilər dünya ictimaiyyətinə çoxəsrlik, erməni saxtakarlığının tərkib hissəsi olan qondarma və uydurma "erməni soyqırımı" mifini məkrli ustalıqla yeridə bilmişlər. "Erməni soyqırımı" əfsanəsi altında başqa xalqlara, xüsusən türklərə və azərbaycanlılara qarşı amansızlığı və qəddarlığı ilə seçilən soyqırımlar törətmişlər [11, s.35].

2020-ci il sentyabrın 27-dən noyabrın 10-na qədər olan 44 günlük müharibənin nəticələrinin ilkin təhlili onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan rəhbərliyi həm hərbi, həm də diplomatik sahədə mühüm əhəmiyyət kəsb edən qələbə qazanmışdır. Belə ki noyabrın 10-da Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi onlar üçün təslimçilik anlamı verən üçtərəfli bəyanatı imzalamalı oldu. Elə həmin gün Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı bununla bağlı xalqa müraciətində demişdir: "Bu gün ölkəmiz üçün tarixi bir gündür. Bu gün Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyulur. Hesab edirəm ki, indicə imzalanmış üçtərəfli bəyanat məsələnin həlli istiqamətində son nöqtə olacaqdır. Bu bəyanatı Azərbaycan Prezidenti, Rusiya Prezidenti və Ermənistan baş naziri imzalamışlar [9, s.114].

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində Azərbaycan diasporunun fəaliyyəti. Heydər Əliyev dünyada Azərbaycan diasporunun yaradılmasına tarixi zərurət kimi baxıb. Bu baxımdan Azərbaycan diasporunun təşkilatlandırılması məsələsi onu ciddi narahat edib və həlli istiqamətində gərgin əməli fəaliyyət göstərib. Diplomatik və ideoloji fəaliyyətin əsasları elmi-təcrübi olaraq araşdırılıb, öyrənilib və praktikaya tətbiq edilib [8, s.161].

Ümummilli lider Heydər Əliyevin peşəkar siyasət və diplomatiyası nəticəsində vətənpərvər soydaşlarımız təşkilatlanır, harada yaşamasından asılı olmayaraq ənənələrinə sadıq qalır, milli-mənəvi köklərinə bağlı olur, Tarixi Vətənə – Azərbaycana müqəddəs övladlıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirirlər [8, s.164].

1994-1995-ci illərdə Azərbaycanın ciddi təhlükələrlə üzləşdiyi zaman ümummilli lider Heydər Əliyevin çağırışı ilə yüz minlərlə azərbaycanlının ölkə başçısının ətrafında toplaşması, ona dəstək verməsi milli birlik və həmrəyliyəmizin tarixində ən parlaq səhifələrdən birinə çevrilmişdir. İctimai-siyasi sabitliyin, vətəndaş sülhünün təmini, habelə 1996-cı ildən başlayaraq ölkədə aparılan quruculuq tədbirləri, bazar iqtisadiyyatının elmi əsaslarının formalaşması, hüquqi dövlət quruculuğu, sosial sahənin inkişaf etdirilməsi milli diaspor quruculuğu prosesinə başlamaq üçün etibarlı zəmin formalaşdırmışdır. Bütün bu proseslər dünyanın müxtəlif bölgələrinə səpələnmiş, qəlbi vətən eşqi ilə döyünən soydaşlarımızın diqqət mərkəzində olmuş, onlarda böyük qürur və sevinc hissləri doğurmuşdur. Respublikamızın beynəlxalq aləmdə daha geniş tanınması, dünya ölkələri ilə siyasi-iqtisadi, mədəni əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi xaricdə yaşayan soydaşlarımızın təşkilatlanması prosesinə ciddi dəstək vermişdir [14, s.107].

2008-ci ildə Dünya Azərbaycanlılarının Əlaqələndirmə Şurasının Bakıdakı iclasında qəbul olunmuş "Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Xartiyası" diasporun fəaliyyətinin başlıca istiqamətlərini müəyyən edən konseptual sənəd kimi qiymətləndirilməlidir. Sənəddə Azərbaycan xalqının tarixi, etnogenezi, milli özünüdərk prosesi, özünəməxsus xüsusiyyətləri, milli-mənəvi dəyərləri və müasir inkişaf səviyyəsi təhlil edilmiş, soydaşlarımızın yaşadıkları ölkələrin cəmiyyətlərinə integrasiyası, habelə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, qondarma "erməni soyqırımı" iddialarının ifşası və digər məsələlərlə bağlı diasporun üzərinə düşən vəzifələr əksini tapmışdır [14, s.110].

İnformasiya cəmiyyətinin müasir tələblərinə uyğun olaraq, diaspor təşkilatları dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinin informasiya təminatı istiqamətində ana dilində və ya yaşadıkları ölkələrin dövlət dilində kütləvi informasiya vasitələri təsis etmək, milli icma üzvləri və yerli əhali arasında təbliğat və maarifçilik işi aparmaq hüququna malikdirlər. Azərbaycanlı icmalarının fəaliyyət göstərdikləri ölkələrin kütləvi informasiya vasitələri ilə əlaqələri yaxşılaşdırılmalı, yeni müstəqil qəzet, jurnal, radio, televiziya və informasiya agentliklərinin yaradılması prosesi davam etdirilməli, ölkəmizlə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında fəal iştirak edən və Azərbaycan diasporuna ictimai münasibətlərin qurulmasında yardım göstərə biləcək alim, siyasətçi və jurnalistlərlə, soydaşlarımızın yaşadıkları ölkələrin və digər dövlətlərin qeyri-hökumət təşkilatlarının təmsilçiləri ilə sıx münasibətlər qurulmalı, onlarla məqsədyönlü iş aparılmalıdır [2, s.21].

Son illər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə, tarixin müxtəlif mərhələlərində xalqımızın məruz qaldığı terror və soyqırımı aktlarına dair faktlara beynəlxalq aləmin diqqətinin cəlb olunması sahəsində atılan addımlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin tövsiyələrinə uyğun olaraq diasporumuzun hücum taktikasına keçdiyini nümayiş etdirir. Bu gün diasporumuzun fəaliyyəti hücum taktikasına əsaslanır. İndi informasiya müharibəsində Azərbaycan işğalçı Ermənistandan daha güclü, çevik və sistemli fəaliyyət göstərir. Azərbaycan diaspor təşkilatları tərəfindən bu istiqamətdə müxtəlif formatlı tədbirlər keçirilib, xarici ölkələrin KİV-də ölkəmizlə bağlı mütəmadi olaraq məlumatlar yayımlanır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyev çıxışlarının birində Azərbaycan diasporunun fəaliyyətinə nəzər salarkən belə deyib: "Dünyanın istənilən yerində bizim nümayəndələrimiz istənilən aksiyanı keçirə bilirlər və keçirirlər. Biz hücum diplomatiyası aparırıq və resurslarımız da var - həm intellektual, həm də maddi resurslarımız. Ona görə təsadüfi deyil ki, son illərdə biz artıq erməni lobbisi ilə mübarizədə qalib gəlirik". Ermənistanın ölkəmizə qarşı keçirdiyi təcavüzkarlıq siyasətinin bütün dünyaya çatdırılması və ifşa olunması məqsədilə ABŞ, Kanada, Almaniya Federativ Respublikası, Türkiyə Respublikası, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, İsveç Krallığı, Litva Respublikası, Gürcüstan, Rusiya Federasiyası, Fransa Respublikası, Belçika Krallığı, Niderland Krallığı və digər ölkələrdə Azərbaycan diaspor təşkilatları tərəfindən müxtəlif məzmunlu tədbirlər, kütləvi etiraz aksiyaları, konfrans və seminarlar təşkil olunub. 20 Yanvar faciəsi, Xocalı faciəsi ilə əlaqədar Azərbaycan icmaları tərəfindən təşkil olunmuş anım mərasimləri, foto və rəsm sərgiləri, təbliğat kampaniyaları,

elmi-praktik konfranslar və digər tədbirlərdə sovet imperiyasının dinc əhaliyə qarşı törətdiyi cinayətlər diqqətə çatdırılıb, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlara müraciətlər ünvanlanıb və bu faciəyə beynəlxalq qiymət verilməsinin zəruri olduğu bildirilib [3, s.5].

İkinci Qarabağ müharibəsi - Vətən müharibəsinin 10 noyabr Bəyyannaməsi ilə Zəfərlə bitməsinə sonrakı dövrdə, noyabr-dekabr ayları ərzində xaricdə yaşayan azərbaycanlılar dövlətimizə və ordu-muza dəstək məqsədilə müvafiq fəaliyyətlərini davam etdirmişlər. Prezident İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında Zəfər Günü'nün təsis edilməsi haqqında" və "Azərbaycan Respublikasında Anım Günü'nün təsis edilməsi haqqında" sərəncamlarına əsasən Azərbaycan diasporu məlumatlandırılmış və bununla əlaqədar digər addımlar atılmışdır. O cümlədən, bütünlükdə soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin bayramı sayılan "31 dekabr - Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü" münasibətilə silsilə tədbirlər reallaşdırılıb. Bu istiqamətdə ümumilikdə 83 tədbir həyata keçirilib [4, s.88].

Ötən dövrdə Ermənistanın Cənubi Qafqaz regionunda həyata keçirdiyi separatçılıq, ekstremizm, özünüküləşdirmə siyasəti ilə bağlı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, ölkəmizə qarşı erməni diasporu və lobbisi tərəfindən həyata keçirilən kampaniyaların qarşısının alınması, Xocavənd rayonunun Edilli kəndində kütləvi məzarlıqların tapılması ilə əlaqədar xarici ölkələrdə Azərbaycan diaspor təşkilatları tərəfindən toplantılar, sərgilər, piketlər, nümayişlər və digər zəruri tədbirlər təşkil olunub. Ermənistanın 12-14 sentyabr təxribatı ilə əlaqədar Azərbaycan diaspor təşkilatları Avropanın aparıcı paytaxtlarında və şəhərlərində aksiyalar keçirərək, Ermənistan rəhbərliyinə etirazlarını bildiriblər. Ümumilikdə diaspor fəalları yaşadıkları ölkələrin ictimai-siyasi dairələrinə və dövlət-hökumət nümayəndələrinə təxribat barədə 70, diaspor təşkilatları isə 143 müraciət və bəyanat ünvanlayıblar. 2022-ci ildə Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsinin dəstəyi ilə Zəfər Günü ilə əlaqədar müxtəlif ölkələrdə yüzdən artıq tədbir keçirilib. Bu tədbirlər 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığımız tarixi qələbənin təbliği, beynəlxalq ictimaiyyətin Azərbaycan həqiqətləri ilə bağlı məlumatlandırılması məqsədinə xidmət edib [5, s.5-6].

Nəticə. Qarabağ müharibəsi bir daha informasiya məkanında aparılan mübarizənin rolunun olduqca əhəmiyyətli olduğunu göstərdi. Belə ki, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdırılması Qarabağ müharibəsinin xalqımızın maraqlarının qorunması və ərazi bütövlüyümüzün təmin olunması ilə başa çatmasında əvəzsiz rol oynadı. İşğal olunan ərazilərin təkə hüquqi deyil, eyni zamanda tarixi müstəvidə də Azərbaycana məxsus olduğunu təsdiqləyən bir çox faktlar mövcuddur. Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı Ermənistanın təcavüzü və torpaqlarımızın işğalı dövrünə təsadüf etmişdir və beynəlxalq ictimaiyyətin ölkəmizin problemlərinə biganəliyi fonunda xaricdə yaşayan həmvətənlərimizin dünyadakı haqq səsimiz ola biləcəyinin reallığını təbliğ edərək bu istiqamətdə atılan addımları dövlət siyasəti xəttinə çevirmişdir. Nəticədə diaspor quruculuğu dövlət siyasətinin prioritet istiqaməti olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev E. Dağlıq Qarabağ problemi beynəlxalq hüquq müstəvisində. Bakı: "Təhsil", 2004, 216s.
2. Azərbaycan diaspor təşkilatları üçün sənədlər və məlumatlar toplusu (I kitab). Bakı: "Şirvanəşr" - 2008. -308 s.
3. Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi 2016-cı illik hesabat.
4. Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi 2020-ci illik hesabat.
5. Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi 2021-ci illik hesabat.
6. Əhmədov E., Ermənistanın Azər bəvcanə təcavüzü: təhlili xronika (1987-2011). Ensiklopedik nəşr. Bakı: 2012, 912 s.
7. Əliyev N. Vətən müharibəsində Azərbaycanın qələbəsi. İnformasiya-analitik material. Bakı: "Afpoligraf", 2021, 1096 s.
8. Əsgərli Ə. Heydər Əliyev: dünya sivilizasiyasında elit şəxsiyyət. Bakı: "Elm və təhsil", 2023, 456 s.
9. Hüseynova İ.M. İlham Əliyev və zəfər tariximizin şanlı səhifələri. Bakı: "Füyuzat", 2021, 224 s.
10. Məmmədov S., Məmmədov T. Qarabağ: mif və həqiqət. Dərs vəsaiti. Bakı: "Təhsil", 2021, 480 s.
11. Məmmədov S., Məmmədov T. Dağlıq Qarabağ həqiqətləri və beynəlxalq hüquq. Dərs vəsaiti. Bakı: "Mütərcim", 2018, 184 s.
12. Nuriyeva İ.T. Ərazi bütövlüyü və öz müqəddəratını təyinetmə prinsiplərinə etnosiyasi yanaşma. Bakı: "Mütərcim", 2021, 352 s.

13. Süleymanov E., Süleymanov V. Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzü və işğalın ağır nəticələri. Bakı: 2012, 181 s.
14. Vəliyev İ. Sabitlik və rifah naminə siyasət. Bakı: "Təhsil", 2018, 672 s.
15. Vətən müharibəsi tarixi. Şəxsiyyət faktoru (27 sentyabr - 10 noyabr 2020-ci il). Bakı: "Şərq-Qərb", 2021, 444 s.
16. Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi / Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin rəsmi saytı. URL: <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/karabakh> [18.12.2024].

ПАРВАНА МАМЕДОВА

*Диссертант кафедры «Социальных наук»
Гянджинского Государственного Университета*

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДИАСПОРОВЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА И ЕЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

На протяжении многих лет армяне прибегали ко всем средствам для реализации мечты о «Великой Армении». Чтобы осуществить эти мечты, они не отказались от политики захвата азербайджанских земель, которая была их давним гнусным планом. Армяно-азербайджанский конфликт, начавшийся в конце 1980-х годов, начался с территориальных претензий другой стороны, провокаций и террористических актов. Этот конфликт вошел в историю как один из самых трагических конфликтов XX века.

Для того, чтобы донести до мирового сообщества правду об Азербайджане, особенно о Нагорно-Карабахском конфликте, в нашем государстве существует диаспора. Однако на протяжении многих лет армянская диаспора проводит ненавистническую политику по созданию негативного мнения об Азербайджане на Западе. Фальсифицированная информация армянской диаспоры уже предотвращается благодаря упорной работе нашей диаспоры. После того как наш общенациональный лидер Гейдар Алиев стал президентом независимого Азербайджана, строительство диаспоры стало одним из приоритетных направлений государственной политики. Мощное государство Азербайджан все больше помогает нашей диаспоре укрепляться и объединяться вокруг единой идеи. Съезды азербайджанцев мира играют важную роль в обеспечении национального единства и солидарности азербайджанцев мира, укреплении связей между Азербайджанским государством и азербайджанцами мира, объединении усилий в решении проблем, сохранении и развитии азербайджанского языка, наших национально-нравственных ценностей. Согласно специальному указу Гейдара Алиева от 23 мая 2001 года в Баку 9-10 ноября 2001 года был проведен I Съезд азербайджанцев мира. Согласно Указу Президента Ильхама Алиева, II Съезд был проведен в 2006 году. III Конгресс в 2011 году, IV Конгресс в 2016 году и V Конгресс в апреле 2022 года. Пятый Конгресс азербайджанцев мира называется Конгрессом Победы, потому что он был проведен после победы в Карабахской войне. На съезде обсуждались темы «Задачи, стоящие перед азербайджанской диаспорой в послевоенный период», «Вклад азербайджанской диаспоры в восстановление и реконструкцию Карабаха». В последние годы азербайджанская диаспора сыграла особую роль в информировании международного сообщества о реалиях Азербайджана, продемонстрировав высокую организованность и сплоченность.

Ключевые слова: Нагорно-Карабахский конфликт, армянская эмиграция, азербайджанская диаспора, диаспорская деятельность.

PARVANA MAMMADOVA

*PhD student of the Department of "Social Sciences"
of Ganja State University*

THE ACTIVITY OF DIASPOR ORGANIZATIONS IN ENSURING THE TERRITORIAL INTEGRITY OF AZERBAIJAN AND ITS RESULTS

For many years, Armenians have resorted to all means to realize the dream of "Greater Armenia". In order to realize these dreams, they did not give up the policy of seizing Azerbaijani lands, which

was their long-standing nefarious plan. The Armenian-Azerbaijani conflict, which began in the late 1980s, began with the territorial claims of the other side, provocations and acts of terrorism. This conflict has gone down in history as one of the most tragic conflicts of the 20th century.

In order to convey the truth about Azerbaijan, especially the Nagorno-Karabakh conflict, to the world community, our state has a diaspora. However, for many years, the Armenian diaspora has been conducting a hateful policy to create a negative opinion about Azerbaijan in the West. The falsified information of the Armenian diaspora is already being prevented thanks to the hard work of our diaspora. After our national leader Heydar Aliyev became the president of independent Azerbaijan, diaspora building became one of the priority directions of state policy. The powerful state of Azerbaijan is increasingly helping our diaspora to strengthen and unite around a single idea. Congresses of World Azerbaijanis play an important role in ensuring national unity and solidarity among Azerbaijanis of the world, strengthening relations between the Azerbaijani state and world Azerbaijanis, joining efforts in solving the problems, preserving and developing the Azerbaijani language and our national and moral values. The 1st Congress of the World Azerbaijanis was held in Baku on November 9-10, 2001, according to the special decree of Heydar Aliyev on May 23, 2001. According to the Decree of President Ilham Aliyev, the II Congress was held in 2006, the III Congress in 2011, the IV Congress in 2016, and the V Congress in April 2022. The Fifth Congress of World Azerbaijanis is called the Victory Congress because it was held after the victory in the Karabakh war. At the congress, the topics "Tasks facing the Azerbaijani diaspora in the post-war period", "Contributions of the Azerbaijani diaspora to the reconstruction of Karabakh" were discussed. In recent years, the Azerbaijani diaspora has played a special role in informing the international community about the realities of Azerbaijan by demonstrating high organization and unity.

Keywords: Nagorno-Karabakh conflict, Armenian emigration, Azerbaijani diaspora, diaspora activity

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 19 dekabr 2024-cü il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 04 mart 2025-ci il.

Rəyçilər: t.ü.f.d. Cavid Bağırzadə, t.e.d. İbrahim Zeynalov.
